

۱۶۱۳۱۶۹

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

## بایسته‌های آیین دادرسی مدنی

مؤلف:

دکتر رحمان عمروانی

انتشارات چتر دانش

۱۳۹۷

عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام

Iran. Laws, etc

عنوان و نام پدیدآور : بایسته‌های آیین دادرسی مدنی/ رحمان عمروانی.

مشخصات نشر : تهران: چتر دانش، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری : ۲۸۱ ص.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۲۲۸-۵

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا

یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۸۰-۲۸۱.

موضوع : آیین دادرسی مدنی -- ایران

Civil procedure -- Iran : موضوع

موضوع : حقوق مدنی -- ایران

Civil rights -- Iran : موضوع

شناسه افزوده : ایرانی، رحمان، ۱۳۶۲ -

رده بندی کنگره : KM ۱۷۰۲ ۱۳۰۷

رده بندی دیویی : ۷/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۵۷۹۹۸

نام کتاب : بایسته‌های آیین دادرسی مدنی

ناشر : چتر دانش

مؤلف : دکتر رحمان عمروانی

نوبت و سال چاپ : اول- ۱۳۹۷

شمارگان : ۱۰۰۰

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۲۲۸-۵

قیمت : ۲۲۵۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید(اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷- تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

## علائم اختصاری

|           |                                                                       |
|-----------|-----------------------------------------------------------------------|
| ق.آ.د.م   | قانون آیین دادرسی در دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹ |
| ق.ا.م     | قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶                                      |
| ق.ن.ا.م   | قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۳                           |
| ق.م.ا     | قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ یا حسب مورد تعزیرات ۱۳۷۵                |
| ق.د.ا     | قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۰                                     |
| ق.خ       | قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱                                         |
| ق.ش.ج.ا   | قانون شوراهای حل اختلاف مصوب ۱۳۹۴                                     |
| ق.م       | قانون مدنی                                                            |
| ق.ت       | قانون تجارت                                                           |
| ق.ا.ح     | قانون احکام حسبی                                                      |
| ق.ق.آ.د.م | قانون قدیم آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸                                 |
| ق.آ.د.ک   | قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲                                     |
| ق.ا       | قانون اساسی                                                           |
| ر.ک       | رجوع کنید به                                                          |
| ش         | شماره                                                                 |
| ص         | صفحه                                                                  |
| ج         | جلد                                                                   |
| م         | ماده                                                                  |

## پیشگفتار

۱- از سال ۱۳۸۷ که در دانشگاه‌ها و مؤسسات مختلف مشغول تدریس درس آیین دادرسی مدنی بوده‌ام، صرفاً مطالب را به صورت شفاهی و گاهی در قالب جزوه به دانشجویان گرامی ارائه می‌دادم. تقاضاهای متعددی نیز از سوی دانشجویان در خصوص تدوین کتاب وجود داشته است که بنا به دلایل متعدد این امر تاکنون به تأخیر افتاده است.

انتشار جزوای نامعتبر و اشتباه منتسب به اینجانب که مسلماً دانشجویان محترم را گمراه می‌نمود، در نهایت موجب شد جهت تدوین کتابی مختصر تحت عنوان «بایسته‌های آیین دادرسی مدنی» اقدام نمایم.

۲- از ویژگی‌های این کتاب آن است که جهات سهولت یادگیری این درس تا حدود پنج درصد از سرفصل‌های دوره دانشگاهی حذف شده است و به عنوان مثال دعاوی تصرف عدوانی که در دانشگاه در درس آیین دادرسی مدنی (۱) تدریس می‌شود، به واسطه نیاز به مقدمات دیگر به انتهای این کتاب منتقل شده است.

- تلاش و هدف اصلی کتاب، آموزش اصولی و فایده‌مند درس آیین دادرسی مدنی البته با لحاظ اختصار می‌باشد. علی‌رغم مختصر بودن کتاب حتی امکان برای اکثر موضوعات مثال نیز ارائه شده است.

- در انتهای کتب چارت‌ها و جدول‌هایی آموزشی جهت جمع‌بندی و بحث ارائه شده که پس از مطالعه هر مبحث، مطالعه چارت‌های مربوطه مؤثر در یادگیری و جمع‌بندی خواهد بود.

- با توجه به کاربردی و عملی بودن درس آیین دادرسی، جهت سهولت آشنایی دانشجویان محترم، پلان کتاب برای اولین مرتبه در بین کتب حقوقی براساس «جریان عادی دادرسی» به شرح مذکور در مقدمه ارائه شده است. بنابراین قبل از مطالعه کتاب تأکید می‌گردد که پیشگفتار حاضر و همچنین مقدمه کتاب با دقت مطالعه شود. حتی در زمان مطالعه مجدد کتاب برای مرتبه‌های دوم و سوم به بعد نیز مطالعه مجدد پیشگفتار و مقدمه تأکید می‌گردد.

۳- در زمان مطالعه کتاب به شیوه استفاده از کتاب و شیوه مطالعه آن که به شرح ذیل می‌باشد دقت نموده تا بیشترین کارایی را در پی داشته باشد.

- کتاب حاضر علی‌رغم مختصر بودن آن لکن اکثر مطالب مورد نیاز برای دانشجویان را در بردارد. علی‌رغم تلاش در جهت رعایت اختصار، لکن مثال‌های متعددی برای هر مطلب ارائه شده است که البته از دانشجویان محترم تقاضا می‌شود در مرتبه‌های سوم به بعد مطالعه، مثال‌های دیگری نیز در ذهن خود برای هر مطلب ایجاد نمایند.

- با توجه به اختصارگویی در مطالب، لذا اکثر جملات کتاب حاوی مطالب عمیق حقوقی بوده و لذا تقاضا می‌شود دانشجویان عزیز در تک تک کلمات و جملات کتاب تأمل نمایند.

- به دنبال هر مطلب علی‌الاصول ماده و مستند قانونی مربوطه نیز ذکر گردیده است. لذا دانشجویان عزیز بلافاصله به ماده مربوطه مراجعه نموده و با دقت علت و نحوه استنباط از ماده مذکور را بررسی و سپس مطالعه را ادامه دهند.

- مطالب در قالب بحث اصلی و مبحث به مبحث مطالعه شوند. پس از مطالعه هر مبحث، مواد قانونی همان مبحث نیز از متن قانون با دقت مطالعه و سپس تست‌های همان مبحث نیز جهت تکمیل یادگیری (از کتاب تست داغ‌فروشی معتبر) مطالعه شده و سپس مبحث بعدی با همان ترتیب مطالعه شود.

۴- در پایان بر خود لازم می‌دانم مراتب تسدیر و سپاس خود را از کلیه اساتید محترم، همکاران وکیل، قضات محترم و همچنین دانشجویان گرامی که در مورد اخیر با طرح سؤالات و مشارکت‌ها و تشویق‌های خود، انگیزه‌ای مهم در تألیف این کتاب ایجاد نموده‌اند، داشته باشم. همچنین پیشاپیش از دوستان عزیزی که کاستی‌های این کتاب را با ارائه راه‌حل رفع آن متذکر می‌شوند کمال تشکر را دارم.

رحمان عمروانی

تابستان ۱۳۹۷

## فهرست

|          |                                                        |
|----------|--------------------------------------------------------|
| ۱۰.....  | مقدمه                                                  |
| ۱۳.....  | کلیات                                                  |
| ۱۳.....  | مبحث اول: ویژگی‌های آیین دادرسی مدنی                   |
| ۱۵.....  | مبحث دوم: انواع مقررات آیین دادرسی مدنی                |
| ۲۱.....  | مبحث سوم: اصل حاکمیت (تسلیط) اصحاب دعوا در دعاوی حقوقی |
| ۲۳.....  | مبحث چهارم: اصول بنیادین آیین دادرسی مدنی              |
| ۲۷.....  | مبحث پنجم: شرایط اقامه دعوا                            |
| ۳۲.....  | مبحث ششم: تقویم‌بندی‌های دعاوی                         |
| ۳۴.....  | مبحث هفتم: انواع تصمیمات دادگاه با تکیه بر قرارها      |
| ۴۵.....  | بخش اول: جریان عادی دادرسی                             |
| ۴۶.....  | فصل اول: صلاحیت دادگاهها                               |
| ۴۶.....  | گفتار اول: صلاحیت ذاتی                                 |
| ۴۸.....  | گفتار دوم: صلاحیت محلی دادگاه عمومی در امور حقوقی      |
| ۴۸.....  | مبحث اول: اصل و قاعده کلی صلاحیت دعاوی حقوقی           |
| ۴۹.....  | مبحث دوم: استثنائات قاعده                              |
| ۴۹.....  | بند اول: استثنائات اجباری                              |
| ۵۷.....  | بند دوم: استثنائات اختیاری                             |
| ۶۱.....  | گفتار سوم: اختلاف در صلاحیت                            |
| ۶۵.....  | گفتار چهارم: بررسی صلاحیت و مقررات برخی مراجع اختصاصی  |
| ۶۵.....  | مبحث اول: صلاحیت دیوان عدالت اداری                     |
| ۷۲.....  | مبحث دوم: صلاحیت شورای حل اختلاف                       |
| ۷۶.....  | مبحث سوم: صلاحیت دادگاه خانواده                        |
| ۷۹.....  | مبحث چهارم: صلاحیت مراجع ثبتی                          |
| ۸۱.....  | فصل دوم: از تنظیم دادخواست تا جریان رسیدگی و صدور رأی  |
| ۸۱.....  | گفتار اول: تنظیم دادخواست و شرایط آن                   |
| ۹۴.....  | گفتار دوم: پیوست‌های دادخواست و برابر اصل نمودن اوراق  |
| ۹۵.....  | گفتار سوم: ثبت دادخواست و تعیین وقت                    |
| ۹۶.....  | گفتار چهارم: ابلاغ و مقررات ابلاغ                      |
| ۱۰۲..... | گفتار پنجم: جلسه اول دادرسی                            |

|     |                                             |
|-----|---------------------------------------------|
| ۱۱۱ | گفتار ششم: صدور رأی                         |
| ۱۱۷ | فصل سوم: طرق شکایت از آراء                  |
| ۱۱۸ | گفتار اول: واخواهی                          |
| ۱۲۴ | گفتار دوم: تجدید نظر                        |
| ۱۳۳ | گفتار سوم: فرجام‌خواهی                      |
| ۱۴۲ | گفتار چهارم: اعاده دادرسی                   |
| ۱۵۱ | گفتار پنجم: اعتراض ثالث                     |
| ۱۵۶ | بخش دوم: امور اتفاقی و رسیدگی‌های خاص       |
| ۱۵۷ | فصل اول: طواری مربوط به نهادهای فنی         |
| ۱۵۷ | گفتار اول: استرداد دادخواست و استرداد دعوا  |
| ۱۶۰ | گفتار دوم: دستور توقف و تأمین خواسته        |
| ۱۷۱ | گفتار سوم: دعاوی مشابه                      |
| ۱۷۲ | مبحث اول: قواعد ممتنع دعاوی طاری            |
| ۱۷۷ | مبحث دوم: نهادهای مشابه مسأله با دعاوی طاری |
| ۱۸۳ | مبحث سوم: نکات اختصاصی داری چهارگانه طاری   |
| ۱۸۸ | گفتار چهارم: وکالت در دعاوی                 |
| ۱۹۲ | گفتار پنجم: مواعد                           |
| ۱۹۵ | فصل دوم: طواری مربوط به ادله اثبات دعوا     |
| ۱۹۸ | گفتار اول: اقرار                            |
| ۱۹۹ | گفتار دوم: سند                              |
| ۲۰۴ | گفتار سوم: شهادت شهود (گواهی)               |
| ۲۰۷ | گفتار چهارم: اماره قانونی                   |
| ۲۰۸ | گفتار پنجم: اماره قضایی                     |
| ۲۰۹ | گفتار ششم: کارشناسی                         |
| ۲۱۳ | گفتار هفتم: معاینه محل                      |
| ۲۱۵ | گفتار هشتم: تحقیق محلی                      |
| ۲۱۷ | گفتار نهم: سوگند (قسم)                      |
| ۲۲۱ | فصل سوم: رسیدگی‌های خاص                     |
| ۲۲۱ | گفتار اول: دعاوی تصرف عدوانی                |
| ۲۲۹ | گفتار دوم: داوری                            |

|     |                        |
|-----|------------------------|
| ۲۳۴ | گفتار سوم: سازش        |
| ۲۳۶ | اجرای احکام مدنی       |
| ۲۵۰ | چارت‌ها و جداول آموزشی |
| ۲۸۰ | منابع و مأخذ           |

www.ketab.ir

## مقدمه

آیین دادرسی مدنی به عنوان یکی از سرفصل‌های دوره کارشناسی رشته حقوق و همچنین رشته فقه و مبانای حقوق، به عنوان یکی از درس‌های مهم و کاربردی این رشته‌ها می‌باشد. دو شاخه قضایی وکالت و قضاوت مستقیماً با این درس و قوانین مربوط به آن سر و کار داشته و آیین دادرسی مدنی از ابزارهای اصلی این دو حرفه می‌باشد. مسلماً اگر وکیل دادگستری با آیین دادرسی مدنی آشنا نباشد، در حرفه وکالت با مشکلات متعددی مواجه خواهد شد. در این بحث اختلافی که رشته حقوق را علم اهنر یا فن بدانیم، آیین دادرسی مدنی دلیلی مبرهن و قانع‌کننده برای اثبات فنی بودن این رشته می‌باشد.

با توجه به فنی، کاربردی و علمی بودن درس آیین دادرسی مدنی و با لحاظ آنکه اکثر دانشجویان حقوق تجربه کار عملی در دادگاه‌ها، سایر نهادها را نداشته‌اند، توجه به دو نکته ذیل در فراگیری علمی و عملی این درس بسیار موثر خواهد بود.

نکته اول آنکه در یادگیری آیین دادرسی مدنی هم‌راهِ «بند به «جریان عادی دادرسی حقوقی» توجه داشت. به عبارتی باید بدانیم که هر پرونده حقوقی به ترتیب از چه مرحله‌ای شروع شده و چه روندی را طی نموده و در نهایت به کجا ختم می‌شود. این جریان که علی‌الاصول در همه پرونده‌های حقوقی نیز وجود دارد به ترتیب شامل تعیین دادگاه صالح، تنظیم دادخواست، ثبت دادخواست، تعیین وقت و ابلاغ، جلسه اول دادرسی، صدور رای، ابلاغ رای، طرق شکایت از رای (شامل واخواهی و تجدیدنظر و غیره) و در نهایت اجرای حکم می‌باشد. ترتیب فوق‌الذکر که می‌توان آن را «جریان عادی دادرسی» نامید علی‌الاصول در همه پرونده‌های حقوقی با همان ترتیب وجود دارد. لذا دانشجوی حقوق در زمان مطالعه مباحث مختلف آیین دادرسی مدنی از جمله شهادت شهود یا ادعای جعل و غیره باید توجه داشته باشد که این مباحث یا نهادها مربوط به کدام مقطع دادرسی بوده و به عبارتی موضوع مربوط به کدام قسمت از این پروسه می‌باشد.

صرف نظر از «جریان عادی دادرسی» که موارد آن با همان ترتیب فوق علی‌الاصول در همه پرونده‌های حقوقی وجود دارد؛ در آیین دادرسی مدنی نهادها و مهره‌های دیگری نیز وجود دارد که حسب مورد در یک پرونده ممکن است اتفاق افتاده و در پرونده‌ای دیگر ممکن است وجود نداشته باشد که به آنها «امور اتفاقی» یا «طواری دادرسی» می‌گویند. مانند کارشناسی، شهادت شهود، تامین دلیل، داوری، ادعای جعل، استرداد دعوا، افزایش خواسته و غیره؛ با این توضیح که کارشناسی در برخی پرونده‌ها ممکن است نیاز بوده و در برخی دیگر از پرونده‌ها ممکن است نیاز نبوده و محقق نشده. بدن این کتاب نیز بر این اساس است که ابتدا «جریان یک دادرسی عادی» از صفر تا صد، نفع و سپس امور اتفاقی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نکته دوم آنکه آیین دادرسی مدنی را از لحاظ اصول فنی و مدیریت نهادهای آن می‌توان همانند بازی شطرنج دانست. در واقع آنکه در قانون آیین دادرسی مدنی مهره‌ها و نهادهای متعددی از قبیل افزایش خواسته، تغییر نحوه دعوا، اعتراض به بهای خواسته، دعوی متقابل، استرداد دعوا، تامین خواسته، جلب ثالث و بسیاری مهره‌های دیگر وجود داشته که یک حقوقدان و بویژه وکیل باید اولاً با کلیه مهره‌ها و نهادهای مذکور آشنا بوده، ثانیاً شرایط طرح آنها را بداند و ثالثاً با آثار طرح آنها آشنا بوده و در نهایت با توجه به ادله و داشته‌های موکل خود و با پیش‌بینی دفاعیات احتمالی طرف مقابل، اقدامی مناسب انجام یا به نفع یا به زیان مهره‌ای مناسب را حرکت دهد. چه بسا اقدامی نسنجیده در آیین دادرسی مدنی در نهایت به ضرر خود شخص تمام شود. بنابراین باید عواقب هر اقدام را از قبل، همانگونه که در بازی شطرنج مدیریت می‌شود، از قبل پیش‌بینی نمود. به عنوان مثال یکی از مهره‌های بازی آیین دادرسی مدنی که بند ۴ ماده ۶۳ ق.آ.د.م به آن اشاره نموده، «اعتراض به بهای خواسته» می‌باشد که توسط خوانده قبل استفاده است. اما اگر خوانده بدون در نظر گرفتن همه جوانب به بهای خواسته تعیین شده توسط خواهان اعتراض نموده و مقدار آن را با هدف بالا بردن هزینه دادرسی خواهان بسیار بیشتر از آنچه خواهان تعیین نموده اعلام کند، در این صورت حتی اگر اعتراض خوانده به بهای خواسته وارد باشد و در نهایت هزینه دادرسی خواهان افزایش یابد، ممکن است این اقدام در نهایت به ضرر خود خوانده تمام شود. زیرا اگر خواهان در شطرنج آیین دادرسی مدنی مهارت جزئی داشته باشد، می‌تواند از نهاد «اعسار از هزینه دادرسی» مذکور در ماده ۵۰۴ و ۵۰۵ ق.آ.د.م استفاده نموده و از این

طریق از پرداخت هزینه دادرسی معاف شده که در این صورت پس از محکومیت خواننده در دعوا، خواننده به پرداخت هزینه دادرسی افزایش یافته نیز محکوم خواهد شد. در واقع اعتراض نسنجیده خواننده به بهای خواسته سبب محکومیت وی به خسارت دادرسی بیشتر گردیده و اقدام وی به ضرر خودش تمام شده است. در برخی موارد حتی استفاده نسنجیده و غیرماهرانه از نهادهای آیین دادرسی مدنی ممکن است استفاده کننده را در معرض محکومیت و کیش و مات قرار دهد. در اهمیت آیین دادرسی مدنی شایان ذکر است که اگر خواهان با نحوه صحیح طرح دعوا، نحوه شرکت در جلسه دادگاه و حقوق و تکالیف خود در جریان دادرسی آشنا نباشد چه بسا علی‌رغم ذوق بودن در ماهیت نتواند در دعوا پیروز شود.

در این کتاب به منظور آشنایی اولیه با مفاهیم آیین دادرسی مدنی ابتدا مطالبی در قالب «کلیات» مطرح شد، و سپس در ضمن دو بخش مطالب اصلی ارائه شده است. در بخش اول «جریان عادی دادرسی» ارائه و در بخش دوم نیز «امور اتفاقی» بررسی شده است.